

Mitä Bernstein todella sanoi?

Pyrkiessäni vastaamaan kysymykseen ”mitä Bernstein todella sanoi?” yritän selvittää, mitä hän sanomisellaan tarkoitti. Tulkinnan kohteeksi otan Bernsteinin kuuluisaksi tulleen ja usein väärinymmärretyyn fraasiin ”päämäärästä” ja ”liikkeestä”.

Tammikuussa 1898 Bernstein julkaisi Karl Kautskyn toimittamassa Saksan sosialidemokraattisen puolueen (SPD) teoreettisessa ”Die Neue Zeit” -viikkolehdessä seuraavat sensaatiomaiset lauseet:¹

”Myönnän avoimesti, että olen tavattoman vähän kiinnostunut siitä, mitä yleisesti ymmärretään ’sosialismin lopullisella päämäärällä’. Tämä päämäärä, mikä se aina lieneekin, ei merkitse minulle mitään, liike merkitsee kaikkea. Ja liikkeellä tarkoitan sekä yhteiskunnan yleistä liikettä, so. yhteiskunnallista edistystä, että tähän edistykseen vaikuttamaan pyrkivää poliittista ja taloudellista agitaatiota ja organisaatiota”.

On historian eli järjen viekkautta, että Bernsteinin poliittisesta sanomasta on jäänyt yleiseen tietoisuuteen lausahdus, jonka hän oli — kuten hän Kautskylle vakuutti² — vain ”ohimennen” ”heittänyt” artikkeliinsa. Aluksi onkin syytä selvittää, miksi revisionismikeskustelu alkoi ja jatkui käsitteillä ”päämäärä” (”Endziel”) ja ”liike” (”Bewegung”).

Lokakuussa 1896 Bernstein luonnosteli ”Die Neue Zeit” -lehdessä kriteereitä, joiden nojalla sosialidemokraattien olisi pitänyt suhtautua siirtomaapolitiikkaan, kapitalismin alueelliseen laajentumiseen. Hän päätyi muun muassa käsitykseen, ettei siirtomaapolitiikka sinänsä ollut sosialisminkaan näkökulmasta tuomittavaa. Sen sijaan kolonisaatiomenetelmiä (siirtomaapolitiikan päätösjärjestelmää, siirtomaahallintoa ja alkuasukkaiden kohtelua) voitiin perustellusti kritisoida.³

Saksalaisten sosialidemokraattien keskuudessa Bernsteinin poliittinen ohje ei herättänyt vastalauseita. Siihen kiinnitti

huomionsa englantilainen sosialisti Ernest Belfort-Bax. Hänen mukaansa kapitalistisen järjestelmän viimeisenä pelastuksena oli sen mahdollisuus tunkeutua ei-kapitalistisille alueille. Näin ollen sosialismin toteutuminen siirtyi hämärään tulevaisuuteen. Bax tähdensi, että sosialistien oli — ollakseen sosialisteja — vastustettava kaikin voimin, myös alkuasukas-kapinoita tukemalla, kapitalismin alueellista laajentumista. Kun Bernstein oli yksiselitteisesti todennut, ettei hän vastustanut tätä laajentumista sinänsä, oli hän Baxin mielestä hylännyt täysin ”sosialistisen liikkeen lopullisen päämäärän” (”das Endziel der sozialistischen Bewegung”) ja sen sijaan omaksunut vallitsevan ”porvarillisen liberalismien ajatusmaailman.”⁴

Bernsteinin vastauksesta tähän vakavaan syytökseen alkoi revisionismin julkinen systematisointi, jonka Bernstein tiivisti — ”ohimennen”! — kärjekkääseen toteamukseen ”päämäärästä” ja ”liikkeestä”. Yksityisesti hän oli jo aikaisemmin ker-tonut ajatuksistaan Kautskylle.

Mitä Bernstein siis tarkoitti väittäessään, ettei sosialismin ”lopullinen päämäärä” (”Endziel”), sellaisena kuin se ”yleisesti” (”gemeinhin”) ymmärrettiin, merkinnyt hänelle ”yh-tään mitään” (”gar nichts”)?

”Lopullisella päämäärällä” ymmärrettiin tuolloin ”yleisesti” kapitalismin väistämättömän romahduksen seurauksena syntyvää sosialistista yhteiskuntaa. Bernstein ei suinkaan halunnut arvostella sitä, että sosialistit asettivat tavoitteekseen sosialistisen yhteiskunnan. Olihan (ja on kai vieläkin) sosialistisuuden erityisenä tuntomerkkinä pyrkimys sosialismiin. Mutta Bernstein halusi vain väittää ja osoittaa, ettei sosialismi toteutuisi ”yleisesti” oletetulla ja toivotulla tavalla, kapitalismin väistämättömän romahduksen kautta. Tätä ”yleisesti” omaksuttua käsitystä Bernstein nimitti provosoivasti ”romahdusteoriaksi” (”Zusammenbruchstheorie”). Sen keskeistä sisältöä Bernstein luonnehti seuraavasti:

”väistämätön suuri talouskriisi laajenee kaiken käsittäväksi yhteiskunnalliseksi kriisiksi, jonka tuloksena on proletariaatin, ainoan määrätietoisen val-lankumouksellisen luokan poliittinen herruus sekä tämän luokan herraude-sa toteutuva yhteiskunnan täydellinen sosialistinen mullistuminen”.

Bernsteinin tulkinnan mukaan ”romahdusteoria” perustui käsitykseen, että yritykset keskittyivät jatkuvasti, että samassa suhteessa kuin palkkatyöläisten määrä kasvoi, kärjistyivät heidän ja ”kapitalististen luokkien” vastakohtaisuudet. Tämän kehitystien oletettiin toteutuvan luonnonlain välttämättömyydellä. Ja vakuuttuneita oltiin vielä siitä, ettei mainittu kriisi ollut enää kaukana.⁵

Tällä harkitun kärjekkäällä ”romahdusteorian” tulkinnalla Bernstein pyrki tietysti osoittamaan sen vääräksi. Huomauttaessaan, ettei ”Endziel” merkinnyt hänelle ”yhtään mitään”, hän tarkoitti, että ”romahdusteoria” oli väärä käsitys kapitalistisen yhteiskunnan kehityksestä. Aivan erityisesti Bernstein halusi sanoa, ettei puolueen käytäntöä ollut lupa ohjata tällä teorialla.

Bernsteinin kritiikki ei ollut täysin kohteetonta. Puolueessa vallitsevat poliittisstrategiset näkemykset muistuttivat ”romahdusteoriaa”. Sosialismin toteutumista pidettiin ”luonnonvälttämättömyytenä”, objektiivisena prosessina, jossa tietoinen inhimillinen toiminta oli minimoitunut lähes merkityksettömäksi.

Karl Kautsky saattoi tosin perustellusti huomauttaa Bernsteinille, ettei puolueen ohjelmallisista asiakirjoista löytynyt sanaa ”romahdusteoria”. Näin ollen kyse olisi ollut Bernsteinin itsensä konstruoimasta haamusta, jota vastaan hän sai taistella niin kauan kuin häntä huvitti.⁶

Pilakuva se tietysti olikin, mutta pilakuvat muistuttavat enemmän tai vähemmän kohdettaan. Nimittäin juuri Kautskyn kynästä oli lähtöisin seuraava määritelmä:⁷

Sosiaalidemokratia on *vallankumouksellinen*, mutta ei *vallankumouksia* tekevä puolue. Tiedämme, että tavoitteemme voidaan saavuttaa vain vallankumouksen avulla, mutta tiedämme myös, että pystymme yhtä vähän tekemään tämän vallankumouksen kuin vastustajamme sen *estämään*”.

Kautskylaisen vallankumousstrategian nojalla vallankumouksellisen puolueen tärkeimmäksi tehtäväksi jäi valmistautuminen vallankumousta varten puolueorganisaatiota vahvistamalla ja puolueen joukkokannatusta kasvattamalla.

Vallankumouksellinen objektivismi, so. tietoisin inhimillisen toiminnan väheksyminen, ei suinkaan ollut saksalaisten

sosialidemokraattien erityispiirre. Se oli toisen internationaalin (1889—1914) marxilaisuutta. Esimerkiksi vuonna 1889, internationaalin perustamiskongressissa, Itävallan sosialistisen puolueen johtaja Victor Adler totesi voitonvarmasti:⁸

”Sinä hetkenä kun tämä kapitalistinen yhteiskuntajärjestelmä luhistuu (”zusammenbricht”) — ja se tulee luhistumaan aivan itsestään (”ganz von sich selbst”), ilman että, niin sanoakseni tässä tarvitsisi mitenkään olla avuksi — silloin ratkeaa proletariaatin kohtalo sen saavuttaman henkisen kehitystason mukaan”.

Vallankumous tulisi siis itsestään, jopa salaa ja äkkiarvaamatta ”kuin varas yöllä”, kuten SPD:n pää-äänenkannattaja ”Vorwärts” valisti vuonna 1893.⁹

Juuri tässä mielessä Bernstein oli itsekin 1880-luvulla ollut vallankumouksellinen marxilainen. Hän myönsikin aikoinaan sairastaneensa ”sosialistista romahdustautia” (”sozialistische Katastrophitis”). Bernsteinin taudinmäärittelyksen mukaan tämän taudin vaivaamat ihmiset näkivät ”vuosittain pari kertaa suuren romahduksen olevan ovella.”¹⁰

Niinpä hän vuonna 1883 näki vallankumouksen edellytysten olevan jo olemassa. Yhteiskunnan käytettävissä olevat tuotantovoimat kasvoivat päivä päivältä. Mutta samalla, tuotantovälineiden yksityisomistuksen takia, oli tuotantovälineiden hallitseminen riistäytymässä käsistä. Rikkaus ja valta kasaantuivat yhä harvempien käsiin. Samassa suhteessa, yhtä riipeästi, kasvoi proletariaatin lukumäärä. Keskiluokan asema tuli entistä horjuvammaksi. Bernstein tiivisti: ”Tämä on aikamme porvarillinen yhteiskunta”. Vallankumous oli siis luonnonvoimaisesti, maanjärityksen tavoin, tulossa. Vallankumouksellisen puolueen tehtäväksi jäi järjestää vallankumouksen vastaanotto:

”Kun se saapuu (”Tritt sie ein”), on erittäin tärkeää, että se kohtaa määrätietoisen puolueen, jolla on kyky ja tahto käyttää hyväkseen käytettäväksi saamaansa alkukantaista voimaa (”elementare Kraft”) uusien tarpeiden mukaisten vastasyntyneiden ilmiöiden vakiinnuttamiseksi”.¹¹

Marxilaisen Bernsteinin vallankumousvisiossa vallankumous eli ”toveri trendi” toisaalla ja vallankumouksellisen puolueen johtama työläisarmeija toisaalla kulkivat eri teitä kohti samaa risteystä, jossa kapitalismi romahtaisi. Siksi esimerkiksi parlamentti jäi vallankumouksellisen toiminnan si-

vunäyttämöksi. Siellä keskeistä oli agitaation ohella virheiden välttäminen: parlamentaarisessa reformitoiminnassa oli varottava, ”ettei taloudellisen kehityksen kululle asetu sen takia esteitä”¹². Kapitalismin tuli siis esteettä saada kulkea kohti romahdustaan. Työläisiä piti ensisijassa vain valistaa kapitalismin kehityslaista. Yhteiskunta oli väistämättä jakautumassa sosialidemokraatteihin ja ”ei vielä sosialidemokraatteihin”.

Tällainen oli, tiivistetysti, marxilaisen Bernsteinin käsitys kapitalistisen yhteiskunnan luonnollisesta kehityksestä. Sen sijaan revisionistisen Bernsteinin mielestä oli romahdus kapitalistisen yhteiskunnan luonnollisessa kehityksessä luonnontonta. Mutta myös revisionistiselle Bernsteinille näyttää olleen ominaista tietynasteinen ekonomismi eli se, että talous ja talouden kehitys saneli poliittisen strategian.

1890-luvun kuluessa Bernstein toipui ”romahdustaudista”. Samalla hän halusi parantaa myös puolueensa. Taudeista ei toivuta yhdessä hetkessä. Bernstein ei saanut mitään revisionistista herätystä. Voimme uskoa Bernsteinia, kun hän vakuutti revisionistiksi tulemisensa olleen prosessin eli kuten hän itse kerran painokkaasti huomautti, ”vuosikausien sisäisen taistelun tulos”¹³.

Seuraavassa pyrin lyhyesti luonnehtimaan tätä prosessia. Sen luonteenomaisena piirteenä oli vähittäinen luopuminen ”romahdusteoriasta” eli vähittäin lujittuva vakaumus yhteistyön tarpeellisuudesta liberaalin porvariston kanssa. Kyse ei ollut yksinomaan Bernsteinin käsitysten muuttumisesta. Saksan keisarikunnassa kaksitoista vuotta voimassa ollut sosialistilaki kumoutui vuonna 1890. Sen aikana sallittua oli vain toiminta valtiopäivillä. Kaikki muu puolue toiminta oli lainsuojatonta, maanalaista. Vuodesta 1890 lähtien SPD oli muodollisesti tasa-arvoinen muiden puolueiden kanssa. Sosialistisen strategian ydinkysymykseksi alkoi asettua demokraattisten ja sosialististen vaatimusten keskinäinen suhde. Bernsteinin aluksi Zürichissä ja myöhemmin Lontoossa toimittama illegaalinen puolueen äänenkannattaja ”Sozialdemokrat” oli tullut tarpeettomaksi. Bernsteinista tuli ”Die Neue Zeit” -lehden vakituinen kirjallinen avustaja. Hän saattoi ryhtyä päätoimi-

sesti pohtimaan tätä ydinkysymystä. Pohdinnan tuloksia alkoi tulla julki lehden artikkeleina. Tunnetusti Bernsteinin ystävä Friedrich Engels pohti samaa ongelmaa ja tiedossa on myös se, että he väittelivät tästä ongelmasta joskus kiivaastikin.

Mitä kauemmas Bernstein loittoni ”romahdusteoriasta”, sitä pysyvämpää liittolaisuussuhdetta hän vaati liberaalin porvariston kanssa. Vuoden 1893 tienoilla hän ei vielä asettanut kapitalismin romahdusta kyseenalaiseksi. Hän siirsi sen vain kauemmas tulevaisuuteen. Tässä vaiheessa hän kehotti puoluettaan *hetkittäiseen* yhteistyöhön liberaalin porvariston kanssa. Yhteistyön tarkasti rajattuna tavoitteena oli Saksan keisarikunnan suurimman ja tärkeimmän osavaltion, Preussin, vaalijärjestelmän demokratisointi, yleisen, yhtäläisen ja salaisen äänioikeuden saavuttaminen; demokraattinen vaatimus, johon voitiin olettaa liberaalienkin yhtyvän.¹⁴

Mutta kolme vuotta myöhemmin, 1896, Bernstein vaati puolueeltaan pysyvää liittosuhdetta liberaalien kanssa. Yhteistyön tavoitteena oli edelleen äänioikeuden laajentaminen, mutta nyt Bernstein antoi yleiselle ja yhtäläiselle äänioikeudelle aikaisempaa suuremman painon. Hän ei enää tähdentänyt, kuten kolme vuotta aikaisemmin, että tärkeimmät yhteiskunnalliset ratkaisut tehtiin parlamentin ulkopuolella. Samalla Bernstein oli jo päätyneet näkemykseen, että asteettaisen kehityksen tie oli romahduksen tietä todennäköisempi.¹⁵

Silti vasta kaksi vuotta myöhemmin, 1898, Bernstein asetti puolueensa sosialistisen strategian julkisesti ja yksiselitteisesti kyseenalaiseksi nimittämällä sitä poleemisesti ”romahdusteoriaksi”, so. vääräksi käsitykseksi kapitalismin kehityksestä. Virheellistä ja vahingollista oli samalla myös sellainen poliittinen käytäntö, joka perustui tähän teoriaan. Ennen vuotta 1898 Bernsteinin kritiikki oli epäsuoraa ja viitteellistä. Se verhoutui etenkin historiallisiin argumentteihin.

Historiallisten argumenttien käyttö ei ollut sattuma, sillä yksi tapa tutkia sosialistisen strategian ydinkysymyksiä on tutkia vallankumouksellisten liikkeiden ja vallankumousten historiaa. Englantilaisen chartismiliikkeen (1838—1852) virheeksi Bernstein totesi merkillepantavasti, että chartistit eivät johdonmukaisesti hakeutuneet yhteistyöhön liberaalin porva-

riston kanssa. Vasta sitten kun virhe korjattiin, alkoi äänioikeus laajentua.¹⁶

Bernsteinin vuonna 1896 laatima tutkimus Ranskan vuoden 1848 vallankumouksesta oli hänen ensimmäinen teoreettinen yhteenottonsa Marxin kanssa. Bernsteinin mielestä tämän vallankumouksen opetus jälkipolville oli ensisijaisesti se, että taloudellinen kaaos ei ollut suotuisa edellytys sosialismille. Bernsteinin tutkimustulosten mukaan kaaoksen aiheuttajina olivat Marxin ylistämät blanquilaiset. Bernstein vakuuttui, että sosialismin toteutumisen edellytys oli talouden mahdollisimman häiriötön toiminta.¹⁷ Bernstein piti kirjallisen toimintansa päätehtävänä reformistisen politiikan perustelemista ja oikeuttamista. Tehtävän välttämättömyydestä hän vakuuttui juuri Ranskan vallankumousta tutkiessaan.¹⁸

Yhtä merkityksellistä Bernsteinin revisionistiksi tulemisen prosessissa lienee ollut hänen 1890-luvun alkupuoliskolla tekemänsä tutkimus Englannin 1600-luvun vallankumouksesta (Cromwellin ajasta). Hän muisteli myöhemmin, että hän oli tätä tutkimusta tehdessään etsinyt ”innokkaasti” lähteitä, jotka olisivat osoittaneet vallankumouksen tuoneen mukanaan sosiaalisia mullistuksia. Hän joutui toteamaan, että ”saalis oli äärettömän pieni”. Hän päätyi käsitykseen, että feodalismi kukistui vasta sitten, kun porvarillinen omistus oli täysin kehittynyt, mistä oli Bernsteinin mielestä pääteltävä, ettei sosialistinen ”kollektiiviomistukseen” voinut olla seuraus kapitalistisen omistuksen väkivaltaisesta pakkoluovuttamisesta.¹⁹ Tästä Bernstein muistutti myöhemmin bolsevikkeja tähden-tään, ettei vallankumouksellinen väkivalta ollut kaikkivoipais-ta.²⁰

Revisionistiksi voi tulla monella tavalla, vaikkapa historiaa tutkimalla.

Väittäessään ettei sosialismi tulisi toteutumaan vääjäämättä kapitalismin romahduksen kautta Bernstein näytti todellakin vieneen sosialistiselta liikkeeltä ”lopullisen päämäärän”, voitonvarman tulevaisuudenuskon. Sosialistisen yhteiskunnan toteutuminen näytti todellakin siirtyneen hämärään tulevaisuuteen. Korvikkeeksi Bernstein näytti suositelleen reformistista askartelua luokkavihollisen, porvariston, kanssa.

Juuri näin Bernsteinin sanoma (väärin tai oikein) ymmärrettiinkin. Anton Pannekoek huomautti, että hallitsevalla luokalla oli kylliksi keinoja muuttaa yleiselle äänioikeudelle perustuva parlamentarismi näennäisdemokratiaksi. Hän väitti, että bernsteinilainen liittolaisuuspolitiikka merkitsi alistumista porvariston ehdoille:

”Käsitys, että äänestyslipulla voitaisiin vallata poliittinen valta, päätyy mieltömyyteen, että työläiset pääsevät valtaan vain silloin kun porvaristo sen sallii”²¹

Samaa mieltä oli Rosa Luxemburg, vain toisin sanoin:

”Miten on mahdollista poistaa palkkaorjuus, kun se ei mitenkään ilmene laissa? Bernstein, joka laillista uudistustyötä tekemällä haluaa tehdä lopun kapitalismista, joutuu samaan tilanteeseen kuin se Uspenskin venäläinen poliisi, joka kertoo seikkailuistaan: 'Tartuin rivakalla otteella kaveria kauluksesta ja siinä vasta paljastui, ettei sillä lurjuksella kaulusta ollutkaan!' ”²²

Bernstein myönsi itsekkin tiivistäneensä fraasillaan liikkeestä ja lopullisesta päämäärästä poliittisen sanomansa liian kärjekkääseen muotoon. Siihen oli vastustajien helppo tarttua ja osaksi heidän toimestaan se tiivistyi muotoon ”päämäärä ei ole mitään, liike on kaikki.”

Bernstein ei suinkaan halunnut julistaa tavoitteenasettelua itsessään järjettömäksi. Hän joutui tähdentämään sinänsä triviaalia seikkaa, että ilman päämäärää tai tavoitetta liikkeellä ei tietenkään olisi mitään suuntaa, että toki juuri sosialistisella liikkeellä täytyi olla päämäärä tai tavoite, johon se tietoisesti pyrki. Mutta päämääränä ei saanut olla jonkin yhteiskuntasuunnitelman vaan tietyn yhteiskunnallisen periaatteen toteuttaminen, ei minkään opin vaan tietyn ihanteen toteuttaminen.²³ Bernstein arvosteli kriitikkojaan siitä, että nämä olivat sekoittaneet toisiinsa menetelmät ja tavoitteet. Esimerkiksi ”tuotantovälineiden yhteiskunnallistaminen” oli Bernsteinin käsitteistössä menetelmä eikä tavoite. Tämän menetelmän käytössä oli huolellinen harkinta tarpeen. Sen käyttökelpoisuutta oli pohdittava tuotannon kasvun ja jatkuvuuden näkökulmasta. Tuotannon etu kävi toki omistuksen edun edellä, mutta ei vain yksityisen vaan myös valtiollisen omistuksen edun edellä. ”Valtiollistamisen” eli (Bernsteinin käsitteistössä) ”yhteiskunnallistamisen” menetelmää harkittaessa oli siis

mietittävä, oliko se hyödyllistä tuotannon kasvun ja jatkuvuuden kannalta.²⁴

Erityisesti työväenluokan piti oman etunsa vuoksi olla kiinnostunut tuotannon jatkuvuudesta. Tästä seurasi muun muassa, että palkankorotusvaatimusten tuli olla kohtuullisia. Työläisillä oli tietenkin oikeus teknisen kehityksen myötä saada osuutensa tämän kehityksen kasvattamasta tuotannon tuloksesta. Kysymys oli vain siitä, millä tavoin tämä oli parhaiten mahdollista ja miten pitkälle tässä voitiin mennä ”taloudellista edistystä vakavasti haittaamatta”. Siksi palkkakiistoissa oli pyrittävä neuvotteluratkaisuihin ja harkittava lakon käyttöä aikaisempaa huolellisemmin.²⁵ Terve taloudellinen kehitys oli kriisitöntä kehitystä. Niille, jotka halusivat tähdentää vallankumouksen kumouksellisuutta vertaamalla sitä synnytykseen, Bernstein huomautti synnytyksen olevan sitä helpompaa, mitä terveempi äiti oli.²⁶

Kun sosialistisen liikkeen päämäärä periaatteen muodossa oli selvillä, määräsi em. päämäärä ja liike -sitaatissa mainittu ”yhteiskunnan yleinen liike” eli ”yhteiskunnallinen edistys” edellytykset ja samalla rajat tuon periaatteen toteuttamiselle, määräsi toisin sanoen ne menetelmät, joita sosialistinen liike saattoi käyttää. Sosialismiin päädyttiin toki ”viime kädessä”, mutta vain ”välikäsen”, osatavoitteiden toteutumisen, kautta. Bernstein täsmensi: ”Liike on minulle kaikki, sillä se kantaa päämäärää itsessään”²⁷.

Mikä sitten tuo vain periaatteena muotoiltavissa oleva päämäärä oli? Bernsteinille sosialistinen liike oli ”liikettä kohti yhdenvertaisuutta” (”Bewegung zur Genossenschaftlichkeit”). Näin ollen sosialistisen liikkeen tavoitteeksi tuli ”yhdenvertaisuuden kaikinpuolinen toteuttaminen” (”die allseitige Durchführung der Genossenschaftlichkeit”). Sana ”yhdenvertaisuus” (”Genossenschaftlichkeit”) kuvasi Bernsteinin mielestä parhaiten ”sosialististen pyrintöjen kokonaisuutta”, oli sitten kyse poliittisista tai taloudellisista vaatimuksista. Tätä oli ”lopullinen päämäärä”, ”Endziel”, oikein ymmärrettyinä.²⁸

Bernsteinilla ei sana ”yhdenvertaisuus” tässä niinkään tarkoita ”osuuskunnallisuutta”, jota ”Genossenschaftlichkeit”

sanatarkasti käännettynä merkitsisi, siis tiettyä tapaa järjestää tuotanto ja kulutus. Tämähän olisi jo Bernsteinin torjuma ”yhteiskuntasuunnitelma”. Bernstein johti ”Genossenschaftlichkeit”-sanan sanasta ”Genosse”, joka tavataan ”toveriksi” suomentaa. ”Tovereiden” kesken ei ole eriarvoisuutta, luokkaherruutta eikä luokkaetuoikeuksia.²⁹

Bernsteinin velvollisuus oli tietenkin vakuuttaa epäilijöille, että ”yhdenvertaisuuden” periaatetta, ihannetta, oli mahdollista toteuttaa. Hän kehotti epäilijöitä katsomaan ennakkoluulottomasti ympärilleen. Hän kertoi myös heti, mitä he tulisivat näkemään; sen, että ”yhdenvertaisuus” oli jo toteutuksessa. Yhteiskunnallinen rikkaus oli kasvanut, demokratia oli laajentunut. Äänioikeuden laajentumisen myötä työläisistä oli tulossa täysivaltaisia kansalaisia, yhteiskunnan osakkaita (”Teilhaber”). Demokratisoitumisen myötä valtio oli alkanut yhä enemmän rajoittaa ”pääoman riistävää funktiota”³⁰. Bernsteinin näkemyksen mukaan valtio oli siis muuttumassa hallitsevan luokan herruuden ylläpitäjistä koko yhteiskunnan palvelijaksi, mikä käy ilmi myös siitä, että Bernstein samaisti ”valtiollistamisen” ja ”yhteiskunnallistamisen”. Luonnollisesti kehitys, ”yhteiskunnallinen edistys” olisi pysähtynyt tai ainakin hidastunut, jos talous olisi romahtanut. ”Mitä rikkaampi yhteiskunta, sitä helpompaa ja varmempaa sosialismin toteutuminen”. Bernstein tiivistä³¹.

Olennaista ja keskeistä Bernsteinin argumentoinnissa oli, että hän halusi asettaa pohdittavaksi ongelmia, jotka puolueessa vallitsevan poliittisen strategian mukaan olisivat tulleet ajankohtaisiksi vasta sitten kun kapitalismi olisi romahtanut. Hän tähdensi, että mahdollisen romahduksen jälkeen ongelmat kasaantuisivat, tulisivat lopulta ratkaisemattomiksi. Eli sitä parempi sosialismin (”yhdenvertaisuuden”) toteutumisen kannalta, ettei romahdusta tulisi.

Kun Bernstein huomautti, että demokratia oli työväenluokan ”taloudellisen emansipaation edellytys”³², hän ei tarkoittanut, että ensin olisi pitänyt toteuttaa demokratia ja vasta sen jälkeen olisi voitu ryhtyä rakentamaan sosialismia. Koska sosialismi merkitsi Bernsteinille ”yhdenvertaisuuden periaatteen toteuttamista yhteiskunnallisessa elämässä”, merkitsi se

hänelle samalla demokratian toteuttamista, sillä hänen mielestään ”yhdenvertaisuuteen” kuului ”ennen kaikkea itsemäärääminen (”Selbstverwaltung”) ja itsemäärääminen on vain toinen sana sille, mitä sosialisti ymmärtää demokratialla”.³³

Näin Bernstein ylitti 1890-luvun alussa asettamansa ongelman demokraattisten ja sosialististen vaatimusten keskinäisestä suhteesta. Demokraattiset ja sosialistiset vaatimukset samaistuivat: demokraattisen vaatimuksen toteutuminen merkitsi samalla sosialistisen vaatimuksen toteutumista, ja kääntäen. Bernsteinin sanoin demokratia oli ”samalla väline ja päämäärä, väline taistelussa sosialismin puolesta ja sosialismin toteutumisen muoto”³⁴. Demokratia ja sosialismi olivat toisin sanoen synonyymeja:

”Et tiedäkään, miten paljon arvostan demokratiaa. Olisin vallan hyvin voinut, ja jopa alunperin aioinkin, kirjoittaa, että minulle sosialismi merkitsee viime kädessä demokratiaa, itsemääräämistä”³⁵.

Siis kun Bernstein sanoi, että ”lopullinen päämäärä” ei merkinnyt hänelle ”yhtään mitään”, hän tarkoitti, että sosialismiin ei päädytä kapitalismin romahduksen kautta, että sosialismi ei ole minkään yhteiskuntasuunnitelman tai järjestelmän toteutumista. Ja kun hän jatkoi, että ”liike” merkitsi hänelle ”kaikkea”, hän tarkoitti, että sosialismi oli jo toteutumassa, että, toisin sanoen, yhteiskunta oli kehittymässä kohti yhdenvertaisuutta ja että tätä kehitystä oli hellästi vaalittava.

VIITTEET

1 Bernstein, ”Der Kampf der Sozialdemokratie und die Revolution der Gesellschaft.

2. Die Zusammenbruchstheorie und die Kolonialpolitik”, Die Neue Zeit (seur. lyh. NZ), 16. Jahrgang, I Band, 1897—98, s. 556.

Täsmällisyyden vuoksi on syytä esittää sitaatti alkukielellä: ”Ich gestehe es offen, ich habe für das, was man gemeinhin unter 'Endziel des Sozialismus' versteht, ausserordentlich wenig Sinn und Interesse. Dieses Ziel, was immer es sei, ist mir gar nichts, die Bewegung alles. Und unter Bewegung verstehe ich sowohl die allgemeine Bewegung der Gesellschaft, d.h. den sozialen Fortschritt, wie die politische und wirtschaftliche Agitation und Organisation zur Bewirkung dieses Fortschritts”.

- 2 Bernsteinin kirje Kautskylle 28.7.1898, Kautsky-Nachlass, DV 453, Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam (seur. lyh. IISG).
- 3 Bernstein, "Die deutsche Sozialdemokratie und die türkischen Wirren", NZ 15, I, 1896—97, s. 108—10.
- 4 Belfort-Bax, "Kolonialpolitik und Chauvinismus", NZ 16, I, 1897—98, s. 424—25.
- 5 Bernstein, viitteessä 1 mainittu artikkeli, s. 548—49.
- 6 Kautsky, Bernstein und das sozialdemokratische Programm. Eine Antikritik, Berlin, Bonn — Bad Godesberg 1976 (2. painos; 1. p. Stuttgart 1899), s. 42—43.
- 7 Kautsky, "Ein sozialdemokratischer Katechismus", NZ 12, I, 1893—94, s. 368. Sama argumentointi sisältyi myös Kautskyn bolsevimikritiikkiin, ks. Pekka Kivekäs, Karl Kautskyn suhtautuminen Venäjän lokakuun vallankumoukseen. Yleisen historian pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto 1978, erit. s. 56—84.
- 8 Protokoll des Internationalen Arbeiter-Congresses zu Paris, Nürnberg 1890, s. 45.
- 9 "Phrase!", anonyymi kirjoitus, Vorwärts no 230, 30.9.1893.
- 10 Bernstein, "Kritisches Zwischenspiel", NZ 16, I, 1897—98, s. 751.
- 11 Leo (= Bernstein), "Worauf es ankommt", Der Sozialdemokrat no 31, 26.7.1883.
- 12 Bernsteinin kirje Engelsille 1.9.1882, Eduard Bernsteins Briefwechsel mit Friedrich Engels, hg. von Helmut Hirsch, Assen 1970, s. 123—24.
- 13 Bernstein, Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie, Stuttgart 1899, s. IX. Sitaatti on kirjan esipuheesta, joka ei jostain syystä sisälly teoksen 1910 ilmestyneeseen suomennokseen eikä siten myöskään 1982 ilmestyneeseen näköispainokseen. Uusintapainokseen oli olemassa tunnetut syynsä, mutta tuskin Bernstein-tietous sen ansiosta lisääntyi. Tärkeän kuusisivuisen esipuheen puuttumisen ja suomennoksen vanhahtavuuden ohella suomennos sisältää lukuisia virheitä, mistä K. N. Rantakari teosta arvostellessaan aiheellisesti moitti kustantajaa (Historiallinen Aikakauskirja, 9. vsk. (1911), s. 144): "Kielitaitoa ei suomentajilta yleensä näytä puuttuneenkaan, niin että sellaisista vaikeimmistakin kohdista, missä vain saksankielen ymmärtäminen riittää, on selvitty kutakuinkin; mutta sen sijaan on suorastaan joka kohdassa, missä olisi vähäisenkin tarvittu kansantaloudellisia esitietoja, tapahtunut surkea kompastus. On sangen valitettavaa, että niin tunnolliselle ja etevälle kustantajalle kuin Werner Söderström Osakeyhtiölle on sattunut sellainen huomaamattomuus, että suomennosta ei ole jätetty jonkun kansantalouteen perehtyneen henkilön tarkastettavaksi. Nykyisessä asussaan on näet suomennosta muutamain paikoin kerrassaan mahdoton ymmärtää". Lueteltuaan lukuisia "suurempia ja pienempiä hutiloimisia" Rantakari mainitsee (s. 145) mm. seuraavia karkeita käännösvirheitä: "Unternehmer" (yrittäjä) on käännetty "työnharjoittajaksi" (s. 78) ja suomennoksen sivulla 160 puhutaan "pääseurakuntien kertomuksista ja väittelyistä" kun alkuteoksessa vastaavassa kohdassa lukee "die Berichte und Debatten ihrer Generalversammlungen", so. (englantilaisten osuuskunnallisten tukkuliikkeiden) "yleiskokousten kertomuksista ja keskusteluista". Rantakarin huomautukset ovat edelleen aiheellisia, varsinkin kun moite voidaan edelleen osoittaa samalle kustantajalle.
- 14 Bernstein, "Die preussischen Landtagswahlen und die Sozialdemokratie", NZ 11, II, 1892—93, s. 774—75.
- 15 Bernstein, "Die Sozialdemokratie und das neue Landtagswahlssystem in Sachsen", NZ 14, II, 1895—96, s. 183 ja 187—88 sekä Bernstein, "Was die Sozialdemokratie in Preussen bei der Landtagswahl ausrichten kann", NZ 15, II, 1896—97, s. 395.
- 16 Bernstein, "Klassenkampf und Kompromiss", NZ 15, I, 1896—97, s. 518—19.

- 17 Bernsteinin jalkikirjoitus kirjaan Louis Heritier, Geschichte der Französischen Revolution von 1848 und der Zweiten Republik in volkstümlicher Darstellung, Stuttgart, ei painovuotta (1897), s. 707—10.
- 18 Bernstein, Wie eine Revolution zugrunde ging, Stuttgart 1921, s. 9.
- 19 Bernstein, "Klassenkampf-Dogma und Klassenkampf-Wirklichkeit", NZ 17, II, 1898—99, s. 624—25.
- 20 Bernstein, Sozialismus einst und jetzt, Berlin 1923, s. 118—25.
- 21 Pannekoek, Die taktischen Differenzen in der Arbeiterbewegung, Hamburg 1973 (1909), s. 73.
- 22 Luxemburg, Yhteiskunnallinen uudistustyö vai vallankumous, Helsinki 1971 (1900, 1908), s. 71.
- 23 Bernstein, "Erklärung", Vorwärts no 32, 8.2.1898.
- 24 Bernstein, Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie, Stuttgart 1902 (2. p.), s. XII—XIII sekä Bernstein, "Meine Stellung zum theoretischen Teil des Erfurter Programms", Vorwärts no 206, 3.9.1899.
- 25 Bernstein, Voraussetzungen des Sozialismus . . . (1899), s. 179 sekä Bernstein, "Der Kampf im englischen Maschinenbaugewerbe", NZ 16, I, 1897—98, s. 459 ja 647.
- 26 Bernsteinin arvostelu kirjasta Emil Steinigans, Kautsky und die soziale Revolution, Documente des Socialismus, Band III, Heft 11 (1903), s. 495.
- 27 Bernstein, "Erklärung", Vorwärts no 32, 8.2.1898.
- 28 Sama.
- 29 Bernstein, Wie ist wissenschaftlicher Sozialismus möglich?, Berlin 1901, kirjassa Bernstein, Ein revisionistisches Sozialismusbild, hg. und eingeleitet von Helmut Hirsch, Berlin, Bonn — Bad Godesberg 1976 (2. p.), s. 65 ja 83.
- 30 Bernstein, "Zum Thema Socialliberalismus und Collectivismus", Sozialistische Monatshefte, 4. Jahrgang, 1900, s. 181.
- 31 Bernstein, viitteessä 1 mainittu artikkeli, s. 556.
- 32 Bernstein, "Kritisches Zwischenspiel", em. art., s. 749.
- 33 Bernstein, "Blanquismus und Sozialdemokratie", käsikirjoitus, Bernstein-Nachlass A 17, IISG.
- 34 Bernstein, Voraussetzungen des Sozialismus . . . (1899), s. 124 ja 140.
- 35 Bernsteinin kirje Kautskylle 20.2.1898, Kautsky-Nachlass DV 432, IISG.

